

УДК 327(4):061.1ЄС

Тихомирова Є. Б., Східноєвропейський національний університет імені Лесі
Українки

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізується проблема співвідношення регіональних інтеграційних процесів та глобалізації. Подано різні трактування цього співвідношення, зокрема європейська інтеграція розглядається як форма і спосіб регіональної реакції на глобальні виклики, як спосіб прискорити глобалізацію, «втихомирити» її американізований варіант, одна із головних рушійних сил і каталізаторів виникнення глобалізації тощо. Подано характеристику термінів «європеїзація», «брюсселізація». Важливим фактором успішної реалізації європеїзації вважається формування спільної загальноєвропейської системи цінностей як етичної основи перебігу глобалізаційних процесів у Європі. Йдеться про три альтернативні моделі глобалізації: глобалізація по-європейськи, глобалізація по-американськи, глобалізація по-ісламськи, результатом чого стала чітко сформована система глобалізаційного поділу держав, які розвиваються за європейськими, американськими та ісламськими векторами глобалізаційного розвитку, аналізуються проблеми, що стоять перед ЄС у контексті подальшого розвитку в Європі глобалізації.

Ключові слова: *брюсселізація, глобалізація, європейська інтеграція, європеїзація, Європейський Союз*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Регіональні інтеграційні процеси та глобалізація нерозривно пов'язані між собою, оскільки існування останньої неможливо без відтворення на локальному та регіональному рівнях. Науковці дедалі частіше розглядають європейські інтеграційні процеси як спосіб реального прояву глобалізації і шлях її входження в життя конкретних регіонів світового суспільства. Зараз інтеграція є одночасно і тенденцією світового розвитку, і передумовою подальшої інтенсифікації процесів глобалізації. Аналіз цих явищ дає змогу пізнати динаміку взаємовідносин країн ЄС в умовах глобалізації, що й зумовлює постановку проблеми та актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У попередніх дослідженнях докладно розглядаються питання, які стосуються проблеми взаємозалежності глобалізації та європейської інтеграції. Основою для аналізу поставленої проблеми стали зарубіжні публікації А. Тейта [13], Ф. Фукуями [15], Г. Якобсона [16], Я. Бороздіної [3], М. Ванке [4], М. Стрежневої [12], а також праці українських авторів, зокрема Р. Войтович [6], Н. Погорілої [10], І. Вітер [5]. Нами раніше було поставлено питання про європейський вимір глобалізації [14, с. 243-248].

Формулювання мети статті – з'ясування співвідношення європейської інтеграції та глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Європейська інтеграція як складова процесу глобалізації сучасного світу вимагає від європейців визначення своїх інтересів на глобальному рівні й практичного формування орієнтованого на ЄС глобального простору з відповідним включенням сусідніх країн у сферу європейських інтересів.

У сучасній науці вимірювання глобалізації тлумачиться неоднозначно. Визначаючи глобалізацію як соціальний процес, німецький вчений У. Бек пропонує такі параметри вимірювання глобалізації – простір, час і щільність. У просторі глобалізація поширюється, у часі вимірюється її стабільність, щільність стосується транснаціональних зв'язків, відносин і телевізійних потоків [2, 28].

Просторові параметри, якими окреслюється процес глобалізації, трактується менш різноманітно. У той же час, одні дослідники вважають, що вона поширюється лише на країни

західної цивілізації, інші дотримуються точки зору, що вона є універсальним явищем і охоплює всі регіони світу, різні культури, різні цивілізації. Останню позицію поділяємо й ми, вважаючи, що глобалізація стосується всіх регіонів і всіх видів людської діяльності, однак різною мірою.

Вчені (зокрема, У. Хаттон, Т. Г. Еш) і політики (наприклад, Ж. Ширак, Х.Солана) перспективу будівництва глобального світу пов'язують з діалогом і співробітництвом ЄС та США [8]; [9, с. 192-193; 212-213]. Інші (У. Бек), аналізуючи сутність глобалізації та відповідь Європи на неї, зазначають, що «з пастки глобалізації національного виходу немає, є лише транснаціональний вихід». На його думку, «транснаціональна сукупність держав масштабу Європейського Союзу, по-перше, могла б відновити пріоритет політики; по-друге, зміцнити демократично контрольовану соціально- та економіко-політичну спроможність дій для кооперування країн; по-третє, насправді сильний демократичний Європейський Союз, як найбільша торгова держава світу, міг би застосувати свою могутність для проведення справжніх реформ – і зсередини, і ззовні» [2, 272].

Професор Стаффордширського університету (Великобританія) Т. Спайбі підкреслював, що тенденція глобалізації підриває владу національних держав і дає можливість громадянам національних держав оцінювати альтернативні форми правління. Глобалізація має наслідком зростання авторитету міжнародних організацій типу ООН і регіональних утворень, подібних до ЄС. Вчений звертає увагу на думку деяких дослідників, які вважають національну державу надто великою, щоб індивід довіряв їй, але надто малою, щоб відігравати велику роль на глобальній арені. Саме заради більшого впливу європейські держави об'єдналися в Європейський Союз. Але подібні відповіді на виклики глобалізації стосуються не лише європейського регіону [11, 78].

Співвідношення інтеграції та глобалізації

Я. Бороздіна, здійснюючи термінологічний аналіз глобалізації та інтеграції, робить висновок що до їх однопорядковості[3]. М. Стрежнева вважає, що інтеграція за типом Європейського Союзу постає як *форма і спосіб регіональної реакції на глобальні виклики*. Вона справедливо зазначає, що єдність в думках щодо співвідношення інтеграції та глобалізації відсутня. Одні фахівці вважають регіональну інтеграцію способом прискорити глобалізацію. У таких випадках зазвичай відбувається зосередження уваги на об'єктивних сторонах глобалізації. Її зображують або представляють безликим процесом без суб'єкта, який просто існує «десь там», але при цьому зачіпає (можливо, благодійно) всіх і вся. Мета інтеграції бачиться в наданні допомоги в справі раціонального здобуття доступу до благ глобалізації. В інших випадках в європейській інтеграції вбачають скоріше спосіб «втихомирення» глобалізації в її нинішньому американізованому варіанті (вважається, що він завдає не виправданий шкоди звичним для європейців формам соціального життя). Інтегрована міць кількох держав постає в ролі фактора обмеження «несправедливих» міжнародних політичних правил. Їм на зміну мають прийти більш розумні і справедливі норми, засновані на європейських цінностях [12].

На думку Г. Якобсона, регіоналізація як на місцевому, так і на європейському рівні *урівноважує глобалізацію*: на місцевому рівні регіоналізація може мати метою захист місцевих ідентичностей, в той час як формування загальноєвропейського рівня дає змогу впливати на процеси глобалізації. Диференціація суспільств та глобалізація сприяють тому, що європейське урядування рухається в напрямку політичної організації, яку більше не можливо описати за допомогою концепту суверенної держави [16].

М. Стрежнева звертає увагу, що європеїзація неможлива без регіональної інтеграції, але вона їй не рівнозначна. Термін «європеїзація», на її думку, застосовують і для прояснення нових наднаціональних якостей європейської політики, і для опису характеру взаємодій в загальних рамках політичної системи регіональної інтеграції. Інтеграція в рамках в ЄС є регіональною версією «транснаціоналізації по-європейськи», особливою стратегією по відношенню до глобалізації, зроблену європейцями, спробою релятивізації «себе» щодо «неї» [12].

У роботі українських авторів, зокрема Р. Войтович регіональна інтеграція трактується як *одна із головних рушійних сил і каталізаторів виникнення глобалізації*, а глобальна інтеграція інтерпретується як еволюційно видозмінена модель інтеграції, що включає всі історичні форми. Дослідниця підтримує думку Ф. Фукуями, що глобалізаційна інтеграція є «логічним результатом нового європейського ліберального проекту, в основі якого лежить сцієнтистська парадигма європейської культури Нового часу, яка найбільш рельєфно проявила себе в кінці ХХ ст.» [15] та ін. [6].

У публікації Н. Погорілої аналізуються різні трактування сутності глобалізації. Деякі з них розглядають її як рух в інтересах Заходу, очевидним лідером якого є США (*ототожнюють глобалізацію і американізацію*). З іншого боку, говорять й про загальний наступ країн «золотого мільярду» на країни Третього світу, іншого віросповідання (ісламські) та відмінних економічних систем (колишній соціалістичний блок) [10].

Більшість дослідників переконані в тому, що регіоналізація, зокрема у формі європеїзації, яка протягом тривалого часу була зосередженням принципів світової політики, сьогодні наочно демонструє зіткнення інтересів між окремими європейськими державами, а тому вона також не може стати альтернативою глобалізації. Обмірковуючи перспективи виникнення обернених форм глобалізації, доцільно виходити із специфіки функціонування так званих континентальних держав, які фактично і закладають підвалини регіоналізації як альтернативи глобалізації [6, с. 235-236]

Викликає інтерес думка Р. Войтович, що зараз сформувалось три альтернативні моделі глобалізації:

- глобалізація по-європейськи,
- глобалізація по-американськи,
- глобалізація по-ісламськи

Результатом чого стала чітко сформована система глобалізаційного поділу держав, які розвиваються за європейськими, американськими та ісламськими векторами глобалізаційного розвитку [6, с. 575]

На наш погляд, поняття європейська інтеграція є спробою відобразити специфіку перебігу глобалізаційних процесів в європейському регіоні, а термін «європеїзація» підкреслює роль ЄС у процесах глобалізації. Європеїзація є таким процесом соціальної трансформації, в якому європейські національні співтовариства поступово інтегруються в єдину регіональну систему, а діяльність інтеграторів Європи набуває загальноєвропейського характеру, стає певною цілісністю, складові якої характеризуються взаємопроникненням і взаємозалежністю. Європеїзація має наслідком швидке зростання транскордонних економічних, політичних, соціальних і культурних зв'язків і стосунків у межах Європи, формування єдиного європейського простору та виникнення єдиної європейської ідентичності та культури [14, с. 243].

Особливу роль у процесах європеїзації має інституалізація європейського світу та утворення наднаціональних європейських інституцій (саме це часто описується терміном «брюсселізація»), здатних сприяти подальшій інтеграції Європи в єдиний світ і перетворенню її на одного зі світових лідерів, глобального актора, здатного протистояти гегемоністським прагненням США, тим самим забезпечуючи глобальний баланс сил і скоординованість дій глобальних акторів у процесах глобального поступу [14, с. 244].

Німецький політик Ф. Пфлюгер, аналізуючи проблеми, що стоять перед ЄС у контексті подальшого розвитку, розглядає низку завдань, що ставить перед Європою глобалізація.

По-перше, це проведення спільної зовнішньої та оборонної політики, що потребує деяких структурних змін (наприклад, створення постійної ради міністрів оборони ЄС, заснування посади міністра закордонних справ Європи, заміна представництва Франції і Великобританії в Раді Безпеки ООН представництвом ЄС).

По-друге, розробка нової політики стосовно країн третього світу, причому ЄС, на думку аналітика, має провадити власну політику надання «соціальної допомоги», а не виступати в ролі чергового «спонсора» при здійсненні проектів окремих європейських держав.

По-третє, досягнення ключової ролі в глобальній лібералізації торгівлі, для чого європейським державам доведеться поступитися протекціоністськими заходами і субсидіями, які ускладнюють конкуренцію на світовому ринкові.

По-четверте, більш активний вплив на характер процесів глобалізації. Попередження «поділу світу» на бідних і багатих, переможців і жертв глобалізації. Світові потрібний «глобальний уряд» – не «клуб багатих держав», а «глобальне співтовариство по інтересах, яке охоплює всі країни». ЄС, будучи «успішною наднаціональною організацією», має брати активну участь у розробці та створенні подібних інноваційних структур [7, 82-83].

Важливим фактором успішної реалізації європейзації є формування спільної загальноєвропейської системи цінностей як етичної основи перебігу глобалізаційних процесів у Європі. Без етичного консенсусу, на думку деяких дослідників, весь європейський процес об'єднання втрачає свою цінність. Ні економічне об'єднання, ні уніфікація валюти не зможуть виправити становище. Європа повинна осмислити основні загальні цінності, створити етично принциповий консенсус, який, наприклад, Д. Бах формулює так: «справедливість на основі примирення – реальний і закріплений світ – планета, збережена для майбутніх поколінь» [1].

А. Тейт, експерт з МВФ, ще у 1998 р., виступаючи на Європейському банківському і фінансовому форумі сформулював певний ряд ризиків, які несе глобалізація Європі [13]. При цьому він спочатку акцентував увагу на позитивних моментах, зокрема тому, що вона дозволяє поглиблювати міжнародний поділ праці, більш ефективно розподіляти кошти і в кінцевому рахунку сприяє підвищенню середнього рівня життя і розширенню життєвих перспектив населення (при більш низьких для нього витратах). Глобалізація дає країнам можливість мобілізувати більш значний обсяг фінансових ресурсів, передові технології, різко скорочує транспортні, телекомунікаційні та розрахункові витрати і зазвичай полегшує глобальну інтеграцію національних ринків.

Він звернув увагу на такі ризики:

1. переваги глобалізації, які людям зрозумілі, будуть, однак, розподілятися нерівномірно, зокрема ряд галузей значно програє від глобалізаційних процесів, втрачаючи свої конкурентні переваги через зростання відкритості ринку;
2. буде відбуватися деіндустріалізація економіки, оскільки глобальна відкритість асоціюється зі зниженням зайнятості в обробних галузях як в Європі, так і в США. А. Тейт при цьому зауважує, що насправді цей процес не є наслідком глобалізації, хоча і протікає паралельно з ним, це нормальне явище, породжене технологічним прогресом і економічним розвитком;
3. помітно збільшиться розрив у рівнях заробітної плати кваліфікованих і менш кваліфікованих працівників, а також із зростанням безробіття серед останніх;
4. переведення фірмами країн з високою вартістю робочої сили частини своїх виробничих потужностей в країни з низькою оплатою праці. Експорт робочих місць може виявитися небажаним для економіки ряду держав, проте, на думку аналітика, «передислокація» потужностей в інші країни може розглядатися лише як потенційна небезпека;
5. мобільність робочої сили, свобода її переміщення призведе до того, що всі країни спробують залучити талановитих фахівців і кваліфікованих працівників, охоче надавши їм візи і впустивши на свій ринок. У цьому А. Тейт бачить і позитив – виникнення міждержавного переливу робочої сили призведе до глобального підвищення продуктивності, оскільки буде досягнуто оптимум у розподілі трудових ресурсів;
6. зростаюча глобальна інтеграція ринків капіталу загрожує економічній політиці окремих країн та обумовлює можливість фінансових криз. Іноземний капітал у вигляді прямих або портфельних інвестицій таїть у собі певну загрозу для національної економіки, оскільки може зникнути з країни настільки ж швидко, як і з'явився [13].

У публікації М. Ванке [4] проаналізовано, чи збулися прогнози експерта з МВФ прогнозів щодо економіки європейських країн станом на 2016 рік. По-перше, тут зазначається, що країни ЄС стали занадто взаємозалежними. Цей проект був задуманий як проект з

максимальної ринкової інтеграції і мав всі ознаки глобалізації всередині Європи, однак, «по-перше, країни Західної Європи залежать від зовнішніх ринків. По-друге, країни настільки залежать одна від одної, що при бажанні або розбіжності зовнішньополітичного курсу просто-напросто не зможуть проіснувати. Наприклад, Бельгія, Ліхтенштейн, Люксембург. Малі країни ховаються за щитом Європейського Союзу, проте не мають економічної самостійності» [4].

По-друге, підтвердився і прогноз щодо не конкурентоспроможності окремих країн, підприємств і галузей, наприклад, з початком глобалізації в Шотландії, де народився А. Тейт, закрилися три сотні підприємств по видобутку вугілля, у всій країні залишилися лічені точки. Довелося також згорнути такі галузі, як суднобудування, важке машинобудування.

По-третє, згідно зі стратегією глобалізації, окремі країни постачають дешеву робочу силу, тому західним корпораціям набагато дешевше розміщувати виробництво саме в таких країнах. А тому виробництво перекочувало в одні країни, Європа і США ж тепер вважаються країнами, зав'язаними здебільшого на сфері послуг. Це одночасно і плюс, і мінус. Такі країни більш благополучні, також рівень життя, як правило, помітно вище: людей не виснажує працю на заводських підприємствах. Варто відзначити більший приплив іноземного капіталу і кваліфікованих працівників. Однак в разі ізоляції більшість країн не зможе нічого зробити, а тому ця більшість ще більш залежна.

Підводячи підсумок аналізу наслідків глобалізації для Європи, М. Ванке констатує, що країни Європи зараз фактично потрапляють під всі пункти ризиків глобалізації. Вони взаємозалежні, хоча і різною мірою. В результаті деіндустріалізації країни переживають кризи, стають відсталими в економічному відношенні не тільки окремі країни, а й частини країн. Уся Європа в контексті світової глобалізації стає нерівномірно розвиненою. Вигоду отримують впливові держави, які диктують умови і монополізують окремі сфери економіки. Малі та індустріальні держави доїдають крихти і радіють можливості забезпечити некваліфіковане населення хоч якоюсь роботою [4].

Висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідники по-різному трактують співвідношення європейської інтеграції та глобалізації. На наш погляд, поняття європейська інтеграція є спробою відобразити специфіку перебігу глобалізаційних процесів в європейському регіоні, а термін «європеїзація» відображає роль ЄС у процесах глобалізації та специфіку європейської моделі глобалізації. Важливим фактором успішної реалізації європеїзації вважаємо формування спільної загальноєвропейської системи цінностей як етичної основи перебігу глобалізаційних процесів у Європі. Глобалізація несе Європі як позитивні наслідки, так і певний ряд ризиків. Предметом подальших досліджень мають стати проблеми, що стоять перед ЄС у контексті подальшого розвитку глобалізації, а також з'ясування специфіки альтернативних моделей глобалізації, які розвиваються за європейським, американським та ісламським векторами глобалізаційного розвитку.

Використана література:

1. Бах Дитер. Европа с человеческим лицом, или Этический консенсус в Европе. //Вестник Европы. – 2002. – №7–8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/vestnik/2002/7/bah-pr.html>.
2. Бек У. Что такое глобализация? /Пер. с нем. А.Григорьева и В.Седельника; Общая редакция и послесл. А.Филиппова. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. Бороздина Я. А. Интеграция в Европе /Я. А. Бороздина. // Юридический мир. – 2009. – № 9. – С. 69–71
4. Ванке М. Конец Европы: Джин глобализации вырвался на свободу / М Ванке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gosnovosti.com/2016/05/>
5. Вітер І. Вплив глобалізації на європейські інтеграційні процеси / І. Вітер // Антологія творчих досягнень. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2004. – Вип. 1. – С. 125–131
6. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. - К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 680 с.

7. Европа отвечает на вызовы глобализации. (Реферативный обзор). //Актуальные проблемы Европы. Глобальные вызовы и Европа: Сб. обзоров и рефератов. – М.: ИНИОН, 2003. – С. 81–103.
8. Європа й Америка: чи віддаляються вони друг від друга? Дискусія в британському журналі Prospect. //Вестник Европы. – 2002. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/vestnik/2002/6/evr-pr.html>.
9. Журнал «Политик етранжер» о проблемах глобализации. //Процессы глобализации: экономические, социальные и культурные аспекты: Пробл.-темат. Сб. – М.: ИНИОН, 2000. – С. 191–231.
10. Погоріла Н. Глобалізація та Євросоюз: чотири погляди з України /Наталія Погоріла [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page1030.html>
11. Спайбі Т. Європейські національні держави і глобалізація. //Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів. – Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. – С. 67–79.
12. Стрежнева М.В. Интеграция и вовлечение как инструменты глобального управления / М.В. Стрежнева // Международные процессы. – 2005. – Т.3, №1. – С.17-28.
13. Тейт Алан А. Глобализация – угроза или новые возможности для Европы? / Алан А. Тейт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vasilievaa.narod.ru/12_5_98.htm
14. Тихомирова Є. Б. Паблік рилейшнз у глобалізованому світі / Є. Б. Тихомирова – К.: Наша культура і наука, 2004. – 489с.
15. Фукуяма Ф. Великий разрыв. – М.: АСТ, 2004. – 370 с.
16. Jacobson H. Networks of Interdependence: International Organizations and the Global Political System / Harold Karan Jacobson. – New York : Knopf, 1984. – 483 p.

Тихомирова Е.Б. *Европейское измерение глобализации.*

В статье анализируется проблема соотношения региональных интеграционных процессов и глобализации. Представлены различные трактовки этого соотношения, в частности европейская интеграция рассматривается как форма и способ региональной реакции на глобальные вызовы, как способ ускорить глобализации, «усмирить» ее американизированный вариант, одна из главных движущих сил и катализаторов возникновения глобализации и тому подобное. Дана характеристика терминов «европеизация», «брюсселизации». Важным фактором успешной реализации европеизации считается формирование общей общеевропейской системы ценностей как нравственной основы течения глобализационных процессов в Европе. Речь идет о трех альтернативных моделях глобализации: глобализация по-европейски, глобализация по-американски, глобализация по-исламски, результатом чего стала четко сформирована система глобализационного разделения развивающихся государств по европейскому, американскому и исламскому векторам глобализационного развития, анализируются проблемы, стоящие перед ЕС в контексте дальнейшего развития в Европе глобализации.

Ключевые слова: *брюсселизация, глобализация, европейская интеграция, европеизация, Европейский Союз*

Тыхомырова Е. В. *The European dimension of globalization.*

The article analyzes the problem of correlation between regional integration and globalization. Presented different interpretations of this relation, in particular, European integration is seen as a form and method of regional response to global challenges, as a way to accelerate the globalization, «tame» of its Americanized version, one of the main driving forces behind the emergence of globalization and catalysts, and so on. The characteristics of the terms «Europeanization», «brusselization» are done. A common European system of values formation as the moral basis of current globalization processes in Europe is considered as an important factor of successful Europeanization. These are the three alternative models of globalization: the globalization of the European way, American-style globalization, and un-Islamic globalization, resulting in the well-formed system of globalization separation of developing countries on the European, American and Islamic vectors of globalization development, examines the challenges facing the EU in the context of the further development of globalization in Europe.

Key words: *brusselization, globalization, European integration, Europeanization, European Union*